

DVA DUBROVČANINA TISKARA U URBINU U 16. STOLJEĆU

LAVOSLAV GLESINGER

Kao na tolikim drugim područjima kulturne djelatnosti, pročuli su se u prošlosti neki Dubrovčani izvan svoje domovine i kao tiskari. Poznat nam je rad Lastovca Dobrića Dobričevića, koji je u 15. stoljeću radio u Veneciji, Veroni, Bresciji i Lyonu¹, znamo ponešto o Martinu Dubrovčaninu, koji je u 16. stoljeću radio u Napulju² i o Trojanu Gunduliću, koji je u 16. stoljeću tiskao u Beogradu ćirilске knjige³ i t. d. U Veneciji, koja je nekoć bila najvažniji centar tiskarstva, nalazimo u 15. stoljeću čitav niz sinova naše zemlje, koji su se proslavili u tiskarskom umijeću (Juraj Dalmatin, Bartol Pelušić, Andrija Paltašić, Grgur Senjanin i dr.)⁴.

Među talijanskim gradovima, gdje se već u 15. stoljeću razvilo tiskarstvo, zauzima važno mjesto i Urbino. U 16. stoljeću tiskan je u Urbinu oveći broj knjiga i veoma je zanimljivo, da je veoma velik broj urbinskih tipografskih proizvoda 16. stoljeća izašao iz oficine dvaju Dubrovčana, braće Bartola i Šimuna Dubrovčana, koji su kod nas sasvim nepoznati⁵, a jedva su po imenu poznati u Urbinu i uopće u Italiji⁶.

¹ I. Kukuljević-Sakcinski, Tiskari jugoslavenski XV i XVI vieka (Arkiv za poviestnicu jugoslavensku, I/1851, 124-126); isti, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb 1858, str. 69; M. Breyer, Prilozi k staroj književnoj i kulturnoj povjesti hrvatskoj, Zagreb 1904, str. 1-20; isti, Dobrić Dobričević (Hrvatska enciklopedija, sv. V, Zagreb 1945, str. 131-132); J. Badalić, Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj, Zagreb 1952, str. 20-21.

² Kukuljević, Tiskari jugoslavenski, str. 136; isti, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, str. 78.

³ Lj. Stojanović, Stare srpske štamparije, Beograd 1902; F. Kesterčanek, Inventar prvog beogradskog tiskara Trojana Gundulića (Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, I/1902, 197-206). — Usporedi također V. Adamović, Dubrovčani izvan zavičaja, Dubrovnik 1914, str. 28, i N. Gjivanović, Štampari u starom Dubrovniku, Štampanja izvan Dubrovnika (Dubrovački zabavnik 1928, str. 51). Adamović i Gjivanović donose također podatke o drugim dubrovačkim tiskarima, koji su radili izvan Dubrovnika.

⁴ Vidi o njima među ostalim Badalić, op. cit., str. 17-22, gdje ima i općenitih podataka o venecijanskom tiskarstvu u 15. stoljeću.

⁵ Jedina kratka bilješka o njima nalazi se u člančiću L. Glesinger, Jedna bibliografska korekcija (Liječnički vjesnik, LXXIX/1957, 772).

⁶ G. Fumagalli, Lexicon typographicum Italiae, Firenze 1905, i L. Nardini, L'arte tipografica in Urbino (Urbino, I/1927, 115-117) uopće ih ne spominju, a F. Ascarelli, La tipografia cinquecentina italiana, Firenze 1953, vol. I, str. 99, govo-

Braća Bartol i Šimun Dubrovčani tiskali su niz znanstvenih djela, koja su danas izvanredno rijetka, kao uostalom svi urbinski tiskovi 16. stoljeća. Činjenica, da je u njihovoj oficini tiskano i pet medicinskih djela, razlog je, da je autor ovoga prikaza, iako zapravo historičar medicine zalutao na ponešto udaljeno područje povijesti tiskarstva.

Upravo jedna medicinska knjiga, koju je tiskao Bartol Dubrovčanin dovela nas je na trag ovoga kod nas nepoznatog tiskara i u daljemu toku naših istraživanja na trag njegova isto tako nepoznatoga brata Šimuna. Produživši putem tih tragova uspjeli smo upoznati rad te dvojice urbinskih tiskara, ali nažalost nismo uspjeli da saznamo nešto i o njihovu životu, barem zasada, jer će možda ova radnja dati poticaja, da se i drugi, pozvaniji, pozabave tim pitanjem.

Tražeci stariju literaturu o djelovanju zmijskoga otrova, naišli smo prije nekoga vremena i na djelo urbinskoga liječnika 16. stoljeća Balda Angela Abatija »De admirabili viperæ natura et de mirificis ejus facultatibus«. To rijetko i danas gotovo nepoznato djelo spomenuto je u Hirschovu biografskom leksikonu znamenitih liječnika⁷, gdje nalazimo podatak, da je prvo izdanje tiskano god. 1587. u Dubrovniku (»Ragusæ 1587«). Dodajmo još, da je taj podatak u Hirschovu leksikonu preuzet iz Mazzuchellijeve povijesti talijanske književnosti⁸, što je na kraju članka izričito istaknuto.

Sasvim je jasno, da se tu ne može raditi o našem Dubrovniku, gdje je tek god. 1783. osnovana prva tiskara⁹. Desilo se već u više navrata, da je naš Dubrovnik zamijenjen s gradom Ragusa na Siciliji, pa smo morali pomisliti i na mogućnost, da je Abatijeva knjiga tiskana u tom gradu. Ali u sicilijanskoj Ragusi nije u 16. stoljeću uopće bilo tiskare¹⁰. A čak da je ondje i bila tiskara, bilo bi ponešto čudno, da se knjiga urbinskog autora tiska čak na Siciliji s tim više, što je u to doba postojala tiskara u samomu Urbinu.

Jedan pogled na naslovni list prvoga izdanja Abatijeve knjige riščistio bi, bez sumnje, smjesta čitavu stvar. To je izdanje, doduše, veoma rijetko¹¹, ali za naše bi svrhe bio dovoljan mikrofilm ili fotokopija.

reći o urbinskom tiskarstvu, navodi samo njihova imena: »1588: Ragusi Bartolomeo, 1592: Ragusi Simone, fratello del precedente«, pri čemu godina označuje početak njihova rada u Urbinu.

⁷ A. Hirsch, Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker, 2. izdanje, sv. I, Berlin-Wien 1929, str. 3.

⁸ G. M. Mazzuchelli, Gli scrittori d'Italia cioè notizie storiche e critiche intorno alle vite e agli scritti dei letterati Italiani, vol. I, parte I, Brescia 1753, str. 13.

⁹ O tiskarstvu u starom Dubrovniku vidi C. Jireček, Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte (Archiv für slavische Philologie, XXI/1899, 431 i sl.); M. Rešetar, Bibliografski prilozi k dubrovačkim izdanjima XVI vijeka (Grada za povijest književnosti hrvatske, IX/1920, 43-63); G. Ivanović: op. cit., str. 52; M. Breyer, Prilozi povijesti dubrovačkoga štamparstva (Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, str. 339-347); Ž. Muljačić, O prvoj dubrovačkoj tiskari (Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, IV-V/1956, 583-612).

¹⁰ Fumagalli, op. cit., str. 320-321.

¹¹ Poznato je svega 8 primjeraka te knjige, i to u Londonu (Brit. Muzej), Parizu (Bibl. Nationale), Beču, Berlinu, Marburgu, Kielu, Göttingenu i Clevelandu (Army Medical Library).

Nije, međutim, bilo potrebno posegnuti za originalom, jer je problem riješen na mnogo jednostavniji način.

Američka vojno-medicinska biblioteka u Washingtonu, koja izdaje svoj čuveni Index-Catalogue, dodala je IV. tomu toga kataloga (1939) nekoliko oglednih listova bio-bibliografije medicinskih autora 16. stoljeća¹². Pa budući da je naš Abati, ili kako se još piše Abbati, jedan od prvih u abecedi, imali smo sreću da odmah na početku tih oglednih listova nađemo opširne podatke o njegovu djelu. Prema tim podacima tiskano je Abatijevo djelo o zmijskom otrovu tri puta: 1589. u Urbinu, 1603. u Nürnbergu i 1660. u Haggu. Izdanje, koje je po Hirschovu leksikonu, odnosno po Mazzuchelliju, tiskano god. 1587., uopće ne postoji! Koliko nas je razočarao taj podatak, toliko nas je iznenadio drugi jedan podatak, koji veli, da je tiskar prvog urbinskog izdanja iz god. 1589. neki Bartholomaeus Ragusius!

Ne bi doista bila potrebna dalja bilješka: »Name of publisher mistaken for place of publication«. Ma da ispred imena tiskara stoji na naslovom listu knjige jasno i razgovjetno natiskana riječ »Urbino«, ipak je netko, vjerojatno prvi Mazzuchelli, previdio tu riječ i zakvačio se za riječ »Ragusius«, koju je pretvorio u »Ragusa«.

U Index-Catalogue nalazimo još primjedbu, da izdanje iz god. 1587., tiskano navodno u Dubrovniku, ne može da postoji iz razloga, što je posveta urbinskom vojvodi na početku knjige datirana 1. siječnja 1589., pa je prema tome izdanje iz god. 1589. editio princeps. Usput nalazimo još primjedbu: »No regular printing in Ragusa before 1780«.

Činjenica je dakle, da je prvo izdanje Abatijeve knjige tiskano god. 1589. u Urbinu i da ga je tiskao neki Bartholomaeus Ragusius. To je bila polazna tačka za naša dalja istraživanja, u toku kojih smo uspjeli otkriti oveći broj djela tiskanih u oficini ovoga našega zemljaka. Jedan dio tih djela tiskao je Bartolomej sâm, a jedan dio zajedno sa svojim bratom Šimunom, za kojega smo tako saznali sasvim neočekivano.

Osim u Veneciji bilo je u 16. stoljeću u Italiji najviše tiskara u Markama (Ancona, Ascoli, Fano, Pesaro, Urbino i t. d.). Ima više razloga, da se upravo u tim gradovima razvilo u ono vrijeme tiskarstvo. Prije svega leže Marke u sredini Italije, uz Jadransko more, pa su tiskari iz Venecije i Lombardije i iz drugih krajeva ondje tražili posla. Osim toga su se u tim tiskarama već veoma rano tiskali statuti pojedinih gradova (u Ascoliju već god. 1499.), pa su zbog visokih tipografskih kvaliteta tih statuta i zbog iskustva tamošnjih pravnika također gradovi izvan Marke dali ondje tiskati svoje statute. Među tiskarima, koji su tiskali te statute, poznati su među ostalima Bartolomeo Cesano iz Venecije, koji je god. 1559. tiskao u Pesaru statute grada Urbina, i braća Bartol i Šimun Dubrovčani, koji su god. 1596. tiskali statute grada Castel Durante¹³.

¹² Index Catalogue of the Library of the Surgeon General's Office, United States Army (Army Medical Library), vol. IV, Washington 1939. Specimen Pages from a Bio-Bibliography of XVI Century Medical Authors, str. 1.

¹³ A. Anselmi, Il costo di stampa di un Statuto Municipale nel Cinquecento (La Bibliofilia, VII/1905, 104-108).

U samom Urbinu tiskana je prva knjiga god. 1493. Urbinski vojvode, veliki mecene književnosti i umjetnosti, na glasu zbog svoga ukusa, veoma su cijenili lijepe rukopise, ali nisu voljeli tiskane knjige, pa se zato tiskarstvo razvilo u Urbinu relativno kasno. Henricus de Colonia, koji je došao u Urbino iz grada Lucca, dovršio je 15. V 1493. prvi urbinski tipografski proizvod, i to dva pravnička traktata: »Summa quaestionum compendiosa« Tancreda de Corneto i »Tractatus de paleis et olivis« Angela de Periglis¹⁴.

Poslije Henrika de Colonia prestao je za neko vrijeme tiskarski rad u Urbinu i tek potkraj 16. stoljeća tiskana je ondje ponovo jedna knjiga. Bio je to talijanski prijevod Euklinovih »Elementata« (»De gli elementi di Euclide libri quindici«), a tiskao ga je Domenico Frisolini god. 1575¹⁵. Iza toga miruje tiskarski rad u Urbinu sve do god. 1588., kada izlazi iz tiska prvo izdanje Bartola Dubrovčanina, koji do god. 1592. radi sâm, a otada pa do god. 1600. zajedno sa svojim bratom Šimunom¹⁶. Kasnije su urbinske vojvode prigodice podijelili koncesije za tiskarski rad, pa je 27. VI 1629. vojvoda Francesco Maria II. della Rovere, na zahtjev grada, podijelio takvu koncesiju Markantoniju Mazzantiniju, a i kasnije svakomu, tko se htio baviti tiskarskim radom u Urbinu¹⁷. Ali ipak su i sada, jednako kao i ranije, tiskari u drugim gradovima povremeno vršili radove za Urbino. Tako su statuti grada Urbina tiskani god. 1559. u Pesaru, u tiskari Bartolomeja Cesano, a god. 1696. tiskali su Domenico de Gottis i njegova braća u Pesaru knjigu »Decreta, constitutiones, edicta et bandimenta Legationis Urbini«, pa čak još god. 1709. tiskao je Francesco Gonzaga u Rimu »Constitutiones Ducatus Urbini«¹⁸.

Jedini je dulji neprekidni period tiskarske djelatnosti u Urbinu period između god. 1588. i 1600., koji je ispunjen radom braće Bartola i Šimuna. Dubrovčana. Tiskaru je vodio od god. 1588. do 1591. Bartol, čije je ime označeno na pet poznatih knjiga iz toga razdoblja, a na sedam ostalih knjiga, tiskanih između god. 1592. i 1600., označeni su kao tiskari braća Bartol i Šimun. Dubrovčani.

Danas su nam poznata ova djela, koja je tiskao Bartol sâm ili u zajednici sa svojim bratom Šimunom.

1. **Luchini**, Fra Paolo de Pesaro, Due brevi ragionamenti, uno del modo del parlare senza errare, et l' altro del consingliarsi bene, per non cadere in pericolo nelle cose importanti, e per non restare ingannato. Urbino, Bartholomeo Ragusij, 1588. In 8°.¹⁹

¹⁴ *Fumagalli*, op. cit., str. 441. Vidi također Enciclopedia Italiana, vol. XXXIV, Roma 1937, str. 779.

¹⁵ *Fumagalli*, op. cit., str. 442.

¹⁶ *Fumagalli* ne spominje začudo ni Bartola ni Šimuna, ma da je iz njihove oficine izašao veoma velik broj urbinskih tiskarskih radova.

¹⁷ *Fumagalli*, op. cit., str. 442.

¹⁸ *L. Manzoni*, Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipii italiani, parte I, Bologna 1876, str. 567.

¹⁹ *Municipio di Pesaro*, I^a Mostra Bibliografica Marchigiana, Pesaro 1936, br. 188, str. 45.

2. **Montano**, Marco, Ragionamenti religiosi fatti nella divota Compagnia di S. Giosefo di Urbino. Urbino, Bartolomeo Ragusii, 1588. In 8°.²⁰
3. **Lanci**, Cornelio, Rappresentatione di S. Basilio Magno, tratta dalla sua vita. Urbino, Rartholomeo Ragusi, 1588. In 16°.²¹
4. **Abbatius**, Baldus Angelus, De admirabili viperæ natura et de mirificis ejus facultatibus liber. Urbino, Bartholomeus Ragusius, 1589. In 8°.²²
5. **Segni**, Giovanni Battista, Trattato dei sogni. Urbino, Bartholomeo Ragusio, 1591.²³
6. **Herone**, Alessandrino, Spiritali ridotti in lingua volgare da Alessandro Giorgi da Urbino. Urbino, Bartolomeo e Simone Ragusii fratelli, 1592. In 8°.²⁴
7. **Bonaventura**, Federicus, Anemologiae Pars Prior. Urbini, Bartholomæus et Simon Ragusii fratres, 1593. In 8°.²⁵
8. **Fatio**, Gio. Battista, Delle Rime Parte Prima. Urbino, Bartolomeo e Simone Ragusii fratelli, 1594. Opusc. in 24°.²⁶
9. **Scacchis**, Durantes, Subsidiium Medicinæ, ecc. Urbino, Bartholomæus et Simon Ragusii fratres, 1595. In 16°.²⁷
10. **Vulpellus**, Octavianus, De præpositionum, adverbiorum et conjunctionum significatione Libellus. Urbino, Bartholomæus et Simon Ragusii fratres, 1595. In 8°.²⁸

²⁰ ibidem, br. 189, str. 45.

²¹ ibidem, br. 190, str. 46.

²² ibidem, br. 191, str. 46.

²³ Ovo djelo nije navedeno u naprijed citiranom katalogu bibliografske izložbe u Pesaru. Spominje ga anonimni autor članka »Sigmund Freudhis contemporaries and associates« u časopisu Bulletin of the New York Academy of Medicine, 32/1956, str. 922, u prikazu izložbe knjiga u njujorškoj medicinskoj akademiji prigodom stogodišnjice Freudova rođenja. Tu izvanredno rijetku knjigu, jedno od prvih djela o interpretaciji snova, stavio je na raspolaganje za izložbu američki historičar psihijatrije Gregory Zilboorg.

²⁴ Ia Mostra Bibliografica Marchigiana, br. 192, str. 46. — Katalog londonskih antikvara Maggs Bros. br. 520 iz god. 1929. navodi (br. 224, str. 228), da je to djelo tiskano in 4°.

²⁵ ibidem, br. 193, str. 46. — Katalog pariškog antikvara J. Thiébaud br. 77 iz god. 1956. navodi (br. 28, str. 8), da je to djelo tiskano in 4°, a navodi i podnaslov: »id est de affectionibus, signis causisque ventorum ex Aristotele, Theophrasto ac Ptolemaeo Tractatus«.

²⁶ ibidem, br. 194, str. 47.

²⁷ ibidem, br. 195, str. 47. — U medikohistorijskoj literaturi citira se samo izdanje iz god. 1596., štampano u Urbinu in 8° (*K. Sprengel*, Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneykunde, 3. izd., III, Halle 1827, str. 565; *Haeser*, Lehrbuch der Geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten, 3. izd., I, Jena 1875, str. 787; *Hirsch*, op. cit., V, 1934, str. 42). Ime tiskara ne spominju autori, ali Haeser navodi, da knjiga obuhvaća 408 stranica. Ako to izdanje u oktavu obuhvaća 408 stranica, moralo je izdanje iz god. 1595. obuhvaćati dvostruki broj stranica, jer je tiskano in 16°, ili su slova bila izvanredno sitna. Možda je upravo prevelika glomaznost knjige ili presitni tisak bio uzrokom, da je već nakon godinu dana tiskano novo izdanje. Haeser navodi osim toga potpuni, veoma opsežni naslov knjige.

²⁸ ibidem, br. 196, str. 47.

11. *Statuta Terrae Durantis*. Urbino, apud Bartholomaeum et Simonem Ragusios fratres, 1596. In 4°.²⁹
12. *Bonaventura, Federicus, De natura partus octomestris adversus vulgatum opinionem libri decem*. Urbino, Bartholomaeus et Simon Ragusii fratres, 1600. In 4°.³⁰

S obzirom na veliku rijetkost urbinskih tisaka iz 16. stoljeća, ne može se isključiti mogućnost, da postoji još koje djelo, tiskano u ofi-
cini braće Bartola i Šimuna Dubrovčana. Ta su djela tako rijetka, da
čak urbinske knjižnice ne posjeduju neka od njih. Tako na pr. nema u
čitavim Markama nijedan primjerak djela »Trattato dei sogni«, što ga
je Bartol Dubrovčanin tiskao god. 1591., pa to djelo nije moglo biti
izloženo na izložbi u Pesaru god. 1936., niti je spomenuto u katalogu
izložbe. A takvih zasada nepoznatih djela ima možda i više.

Rezultat rada te dvojice tiskara, koliko nam je dosad poznat, bio
je ovaj:

Godina	Broj tiskanih knjiga	Tiskar
1588	3	Bartol
1589	1	Bartol
1590	—
1591	1	Bartol
1592	1	Bartol i Šimun
1593	1	Bartol i Šimun
1594	1	Bartol i Šimun
1595	2	Bartol i Šimun
1596	1	Bartol i Šimun
1597	—
1598	—
1599	—
1600	1	Bartol i Šimun

Poslije god. 1600. gubi se svaki trag te dvojice tiskara, pa se čini
da, poslije toga nisu više tiskali nijednu knjigu. Drugo izdanje Abatijeve
knjige o zmijskom otrovu tiskano je god. 1603. u Nürnbergu, ali to
ne dokazuje bezuvjetno, da u to doba nije više bilo tiskara u Urbinu,
jer drugo jedno Abatijevo djelo (»Opus discussarum concertatio-
num . . .«) tiskano je god. 1594. u Pesaru, ma da su u to vrijeme braća
Bartol i Šimun radili u Urbinu.

Napomenut ćemo još, da nije poznata nijedna knjiga, koju je tiskao
Šimun sâm. Do god. 1591. radio je Bartol sâm, od 1592. do 1600. oba

²⁹ ibidem, br. 197, str. 47. — Vidi također *Manzoni*: loco citato.

³⁰ ibidem, br. 198, str. 47.

brata zajedno, a poslije toga prestaju obojica svojim radom. Iz kojeg su razloga obojica tako naglo prekinula svoj rad, nismo mogli ustanoviti. Najvjerojatnije nam se čini, da su oni otišli zajedno iz Urbina, da potraže drugdje svoju sreću. Jer ako uzmemo u obzir, da su u posljednje četiri godine svoje urbinske djelatnosti (1597—1600) tiskali svega jednu knjigu, moramo doći do zaključka, da je njihova oficina postala sve manje rentabilna.

Nameće se, dakako, pitanje, jesu li braća Bartol i Šimun doista bili Dubrovčani. Na naslovnim listovima knjiga, što su ih oni tiskali, nazivaju se oni različito, prema tome, da li se radi o talijanskom ili latinskom djelu. Bartol se na talijanskom jeziku naziva »Ragusij«, »Ragusii« i »Ragusio«, a na latinskom »Ragusius«. Na zajednički tiskanim knjigama upotrebljavaju oba brata i na talijanskom i na latinskom jeziku jednaki plural »Ragusii«. Ti se oblici razlikuju od uobičajenih oblika, koje susrećemo sve do 15. stoljeća: najčešći su dotada oblici u dubrovačkim vrelima »Raguseus« i »Ragusinus«, zatim »Ragusanus« i »Ragusitanus«, ponekad i »Ragusianus« i »Ragusiensis«, te svi ti oblici s Racus-, Rhacus-, i Rhagus-. U Italiji prevladuje oblik »Raguseo« (u Toskani »Raugeo« i »Ragugeo«)³¹. Dubrovčani 15. stoljeća nazivaju se Paolo di Ragusa, Martinus de Ragusia, Felice da Ragusio (ali i Felix Ragusinus). Ne samo uz imena nego i uz prezimena nalazimo ponekad oznaku »Ragusinus i »Raguseo«.

Iako dakle oblici »Ragusio«, odnosno »Ragusius« nisu uobičajeni (čak ni u 16. stoljeću), ipak se može pretpostaviti, da oni upućuju na naziv mjesta Ragusium (tal. Ragusa), Ostaje, dakako, neriješeno pitanje, jesu li obojica rođeni Dubrovčani ili potječu samo iz obitelji, koja je porijeklom iz Dubrovnika. Na to bismo pitanje mogli odgovoriti tek onda, ako bismo imali sreću da saznamo neke biografske podatke o njima. Ali uza sva nastojanja nismo u tom do danas uspjeli. U dubrovačkim izvorima nije dosad pronađen ni najmanji podatak, koji bi se mogao dovesti u vezu s jednim ili drugim, a isto tako negativan bio je rezultat naših nastojanja, da saznamo nešto o njima u samom Urbinu. Dobri poznavalac povijesti urbinskog tiskarstva, Luigi Moranti, direktor sveučilišne knjižnice u Urbinu, nije uspio da ustanovi, odakle potječu braća Bartolomeo i Simeone Ragusii. On vjeruje, da su oni Dalmatinci, ali ne može potvrditi tu svoju hipotezu zbog nedostataka lokalnih dokumenata³². I neki naši mjerodavni stručnjaci za kulturnu povijest staroga Dubrovnika, koje smo zapitali za njihovo mišljenje, vjeruju, da su braća Bartol i Šimun bili Dubrovčani, ali svi su nam oni priznali, da o njima nisu nikada ništa čuli. Isto tako drži i bibliotekar firentinske knjižnice Nuova Biblioteca Nazionale, prof. dr. Enrico Casamassima, da su braća Ragusii zaista bili Dubrovčani, jer su u 16. stoljeću mnogi Dubrovčani radili u Markama, osobito u Anconi, ali i u drugim mjestima³³.

³¹ B. Migliorini, Di alcuni vocaboli derivati dal nome di Ragusa (Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, str. 435-439).

³² pismeno saopćenje od 7. VI 1957.

³³ usmeno saopćenje (koncem rujna 1959).

Veze između naših krajeva i Markâ bile su u prošlosti veoma žive. Već u 14. stoljeću spominju se u Markama, osobito u Anconi, Slaveni iz Dalmacije i Hrvatske. Pogotovo u drugoj polovini 15. stoljeća bježali su naši ljudi pred Turcima u Anconu i u druga mjesta predjela Marke. Tako je na pr. u Recanatiju i njegovoj okolici bila u 15. stoljeću veća naseobina Hrvata, koji su ondje osnovali i svoje bratstvo »fraternità degli Schiavoni«. Nekoliko naših primorskih umjetnika doprinijelo je razvoju umjetnosti u Markama tokom 15. i 16. stoljeća. Juraj Dalmatinac iz Zadra sagradio je kasnogotičku Loggia dei Mercanti, portal crkve sv. Franje i dio portala sv. Augustina. To je radio kipar Ivan Pribisalić, zatim čuveni Ivan Duknović (Johannes Dalmata), dok su zadarski graditelji izrađivali arhitektonske i dekorativne dijelove spomenika u ostalim gradovima Marka³⁴. U samome Urbinu Lucijan Vranjanin (Laurana) sagradio je vojvodi Federigu Montefeltro, jedan od najljepših građevinskih spomenika onoga vremena u Italiji. U Urbinu je nadalje radio u 15 stoljeću neko vrijeme poznati kipar i medaljer Pavo Antojević Dubrovčanin (Paolo di Antonio di Ragusa), dok je naprotiv u Dubrovniku radio u 16. stoljeću slikar Pier Antonio iz Urbina. Koliko su bile u prošlosti žive veze između Dubrovnika i Urbina, vidimo i iz činjenice, da je god. 1482. namješten u Dubrovniku liječnik Magister Hieronymus de Comitibus, dotadašnji liječnik vojvode od Urbina. Po odluci Maloga vijeća poslala je dubrovačka vlada nekoga svoga čovjeka direktno u Urbino, da dovede toga liječnika u Dubrovnik.³⁵ Još u 18. stoljeću došao je u Dubrovnik graditelj Andrija Ruffalini iz Urbina, koji je zajedno s Pavlom Andreottijem iz Genove sagradio novu dubrovačku katedralu.

Još danas se istočno predgrađe grada Urbina zove »Schiavonia«³⁶, iz čega možemo nesumnjivo zaključiti, da se ondje nekoć nalazila veća naseobina Hrvata.

Uz tako žive veze između naših krajeva, a osobito Dubrovnika s jedne strane i Urbina s druge strane, ne možemo se nimalo čuditi, da su Braća Bartol i Šimun iz Dubrovnika pošli upravo u Urbino s tim više, što su u 16. st. postojale veze između Dubrovnika i predjela Marke također na području tiskarstva. God. 1510. sklopio je Dubrovčanin Frano Micalović ugovor sa znamenitim peskarskim tiskarom Girolamom Sencino, da mu ćirilicom tiska nekoliko teoloških djela³⁷. Zanimljivo je također, da je god. 1568. Ciriaco Gualteruccio iz Ancone podnio molbu, da smije dovesti jednoga ili dva tiskara iz Italije, da bi u Dubrovniku tiskao na

³⁴ M. Rešetar, Slavenske kolonije u Italiji (Srđ, VI) 1907, 1127; C. Fisković, Spomenici naših umjetnika u Anconi. Novo Doba, Split 25. XII 1938; C. Fisković, Zadarska renesansna crkva sv. Marije. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 10 str. 126. Split, 1956; C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori str. 31-33. Split, 1959.

³⁵ Cons. Min. 22, 31; Cons. Maj. 15 retro, 4, 23, 26'. — Usp. Jeremić-J. Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika, II, Beograd 1939, str. 41.

³⁶ Vidi kartu u Enciklopedia Italiana, XXXIV, str. 776.

³⁷ K. Kovač, Über Bücher und Bibliotheken im alten Ragusa (Mitteilungen des k. k. Archivrates, I/1914, 274). — Usp. također P. Kolendić, Mletački kaligraf Kamilo Zaneti kao štampar jednog dubrovačkog katekizma (Rešetarov zbornik, str. 269).

srpskom jeziku neke knjige sv. pisma.³⁸ Iako mu je senat dao dopuštenje ipak nije došlo do ostvarenja te mjere. Pa i svi ostali pokušaji iz 16. i 17. stoljeća, da se u Dubrovniku osnuje tiskara, propali su uglavnom iz političkih razloga, pri čemu je Mletačka Republika odigrala određenu ulogu³⁹.

Upravo okolnost, da sve do konca 18. stoljeća nije bilo u Dubrovniku tiskare, prisilila je one Dubrovčane, koji su se htjeli posvetiti tom zvanju, da se izobrazu u Italiji (uglavnom u Veneciji), gdje su kasnije mnogi od njih stekli glas vrsnih stručnjaka. Bilo bi dakle shvatljivo, da su i braća Bartol i Šimun Dubrovčani pošli u Italiju, da se ondje posvete zvanju, koje im u samomu Dubrovniku nije bilo moguće vršiti.

Mnogi momenti govore dakle u prilog pretpostavci, da su braća Bartol i Šimun doista bili Dubrovčani ili da su u najmanju ruku potjecali iz obitelji, koja je bila porijeklom iz Dubrovnika. Bilo bi vrijedno produžiti putem tragova, koje smo ovdje iznijeli i koji će, možda, ipak dovesti do nekih pozitivnih rezultata, pa kad nađemo odgovore na niz pitanja, koja su danas još neriješena, moći ćemo vjerojatno uvrstiti još dvije zanimljive ličnosti u niz onih poznatih Dubrovčana, koji su se proslavili izvan svoje domovine.

³⁸ *Gjivanović*, op. cit., str. 52.

³⁹ Usporedi literaturu navedenu u bilj. 9.

Résumé

DEUX IMPRIMEURS RAGUSAINS À URBIN AU 16e SIÈCLE

Rapport préliminaire sur deux frères, Bartholomaeus et Simon Ragusii, qui exercèrent l'art typographique à Urbin vers la fin du 16e siècle et qui sont tout à fait inconnus dans leur pays d'origine. Le rapport contient une liste d'oeuvres imprimées dans leur imprimerie ainsi que quelques données concernant leur activité professionnelle. Cependant, il était impossible de trouver la moindre donnée biographique des deux frères afin d'établir avec certitude leur origine ragusaine ce qui n'est jusqu'à présent qu'une hypothèse, car le nom »Ragusio« (»Ragusius«) diffère un peu des formes usités pour la désignation de l'origine ragusaine. En considération des relations vives d'autrefois entre Raguse et la Marche d'Ancône, on peut supposer presque avec certitude que les deux frères tiraient leur origine de la République de Raguse.